

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ:

11 มิถุนายน 2561

วันที่แก้ไขบทความ:

3 พฤศจิกายน 2561

วันที่ตอบรับบทความ:

12 พฤศจิกายน 2561

รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมี ทางการเกษตร ชุมชนบ้านพิต้า จังหวัดนครศรีธรรมราช

ธนวรรณ สงประเสริฐ^{1*} อุไร จระประพาฬ¹ สามารถ สุวรรณภักดี² และ กำไล สมรักษ์¹

¹สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

²โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหัวคู ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160

*ผู้เขียนหลัก อีเมล: thanawansongprasert@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนรูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 79 คน เก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตและการบันทึกภาคสนาม และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การดำเนินงานของชุมชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วม 5 กระบวนการ ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา 3) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนแก้ไขปัญห 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน และ 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ผลวิจัยพบว่า

ภายหลังการดำเนินงานก่อให้เกิด 1) สภาพผู้นำที่มีความสามารถและประสิทธิภาพที่หลากหลาย รวมถึงมีโครงสร้างหน้าที่การดำเนินงานชัดเจน 2) กฎกติกาการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน 3) การรวมกลุ่มการทำเกษตรอินทรีย์จำนวน 4 กลุ่ม 4) แปลงสาธิตเกษตรอินทรีย์ในชุมชนจำนวน 5 แปลง และ 5) ระดับสารเคมีตกค้างในเลือดของเกษตรกรลดลง ซึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ ชุมชนมีทุนทางสังคม โดยเฉพาะการมีผู้นำที่มีศักยภาพ ได้รับการยอมรับจากประชาชน ซึ่งกลยุทธ์หลักที่ชุมชนนำมาใช้คือ การสร้างสภาพผู้นำที่มีความเข้มแข็งสู่การเป็นผู้นำขับเคลื่อนกระบวนการลดใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน

คำสำคัญ: จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนบ้านพิต้า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สารเคมีทางการเกษตร ผู้นำ

Research Article

Received:

11 June 2018

Revised:

3 November 2018

Accepted:

12 November 2018

The Model of Community Operation for Reduction of Chemical Pesticide Use among Agriculturists, Ban Pitham Village, Nakhon Si Thammarat Province

Thanawan Songprasert^{1,*}, Urai Jaraeprapal¹, Samart Suwanpakdee² and Kamlai Somrak¹

¹School of Nursing, Walailak University, Thasala District, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand 80160

²Ban Hua Khu Tambon Health Promoting Hospital, Thasala District, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand 80160

*Corresponding author's E-mail: thanawansongprasert@gmail.com

Abstract

This qualitative research aims to distill the lesson of community operation to reduce chemical pesticide use in agriculture at Ban Pitham village in Nakhon Si Thammarat province. Purposive sampling is applied to recruit 79 participants. Data are collected through in-depth interview, group discussion, informal observation, field note and document review. Data are analyzed by the content analysis method. Essentially, the community employs 5 processes of community participation which include 1) participation in identifying and prioritizing community problems, 2) participation in analyzing causes and sources of problems, 3) participation in planning and solving problems, 4) participation in carrying out the plan, and 5) participation in evaluating. The study results reveal

that the operation has contributed to 1) a leader council with skills and extensive experiences, operated under a clear organizational structure and responsibilities, 2) rules to regulate chemical pesticide use in the community, 3) the forming of four organic agricultural groups, 4) the forming of 5 organic demonstration farm plots, and 5) the participant's decreased level of chemical residues in blood. Success factors are the community's social factors, especially the proficient and well-respected community leaders. The core strategy is to establish a strong leader council spearheading the community's chemical pesticide reduction.

Keywords: Nakhon Si Thammarat province, Ban Pitham village, Community participation, Agricultural chemicals, Community leader council

บทนำ

ประเทศไทยมีการพัฒนาการเกษตรเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของประชากรในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา กิจกรรมทางการเกษตรจึงมีบทบาทและความสำคัญอย่างสูงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งการพัฒนาการเกษตรได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น นำไปสู่การใช้สารเคมีทางการเกษตรในปริมาณที่สูงขึ้นส่งผลกระทบต่อสุขภาพ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมของประเทศตามมา จากข้อมูลผลกระทบของสารเคมีทางการเกษตรพบว่าความเป็นพิษที่เกิดจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรทำให้คนเสียชีวิตทั่วโลกประมาณ 86,353 คน โดยพบว่าผู้เสียชีวิตจำนวน 78,054 คน (ร้อยละ 90) เกิดขึ้นในประเทศที่มีรายได้ต่ำและปานกลาง (Wang et al, 2018) นอกจากนี้ยังพบว่าแรงงานการเกษตรทั่วโลก 25 ล้านคนมีความเสี่ยงที่จะได้รับพิษจากสารเคมีทางการเกษตรโดยไม่ตั้งใจ (Alavanja et al, 2004) ในประเทศไทยจากรายงานของสำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อมกระทรวงสาธารณสุขพบอัตราผู้ป่วยด้วยโรคจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ในปี พ.ศ. 2555 เท่ากับ 13.77 ต่อประชากรกลางปีแสนคน และในปี พ.ศ. 2557 พบผู้มีความเสี่ยงและไม่ปลอดภัยจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชถึงร้อยละ 34.3 (สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม, 2558) และจากการตรวจสุขภาพเกษตรกร 71 จังหวัดจำนวน 341,039 คน เกษตรกรจำนวน 110,672 คน มีความเสี่ยงและไม่ปลอดภัยจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร (กรมควบคุมโรค, 2558)

สารเคมีทางการเกษตรนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เนื่องจากทำให้มีต้นทุนการผลิตสูงแต่ราคาผลผลิตตกต่ำส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทยและทำลายฐานการเกษตรแบบยั่งยืน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ในด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมพบว่าในการกำจัดศัตรูพืชเป้าหมายใช้สารเคมีเพียงร้อยละ 0.1 เท่านั้น แต่อีกร้อยละ 99.9 จะปนเปื้อนอยู่ในสิ่งแวดล้อมซึ่งกระจายสะสมในดิน น้ำ และอากาศ ที่สำคัญคือสารเคมีกำจัดศัตรูพืชไม่ได้ทำลายเฉพาะศัตรูพืชเท่านั้น แต่ยังทำลายแมลงและจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในธรรมชาติ เป็นการทำลายความสมดุลของระบบนิเวศในธรรมชาติ และผลที่ตามมาคือ การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชที่รุนแรงมากขึ้น (อานัฐ ตันโช, 2550)

บ้านพิต้า อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ในหุบเขาซึ่งมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ประชากรส่วนใหญ่ประกอบ

อาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันประชาชนในพื้นที่มุ่งเน้นการเกษตรเพื่อการจำหน่ายเป็นหลัก ส่งผลให้มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างมาก จากการสำรวจเกษตรกรในปี พ.ศ. 2558 พบว่าการใช้สารเคมีทางการเกษตรสูงถึงร้อยละ 84.84 ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ทั้งโรคระบบทางเดินหายใจร้อยละ 15.92 โรคระบบผิวหนังและเนื้อเยื่อร้อยละ 11.53 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2558) จากการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในเลือดของประชาชนใน พ.ศ. 2559 พบสารเคมีตกค้างในระดับที่เสี่ยงถึงร้อยละ 49.0 นอกจากนี้การใช้สารเคมีทางการเกษตรยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมคือทำให้ดินเสื่อมโทรม และจำนวนสัตว์น้ำลดลง ส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจคือ มีรายได้ลดลงจากผลผลิตที่มีจำนวนน้อยลง ผลผลิตไม่มีคุณภาพ ต้นทุนของการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น และส่งผลกระทบต่อสังคมจากการขาดความรู้ความรับผิดชอบในเรื่องการใช้สารเคมี การใช้สารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2558)

ประเทศไทยมีชุมชนที่ต้องประสบปัญหาเกษตรกรในพื้นที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรเพิ่มขึ้น และได้รับผลกระทบซึ่งประกอบด้วย ผลกระทบด้านสุขภาพของเกษตรกร การปนเปื้อนของสารเคมีทางการเกษตรในผักและผลไม้ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ (อัญชนา ณ ระนอง, 2559) และจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีกลยุทธ์หลากหลายที่ชุมชนนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร ซึ่งประกอบด้วยการรวมกลุ่มและการพัฒนากลุ่มเพื่อทำเกษตรที่ลดการพึ่งพิงสารเคมี การเพิ่มและพัฒนาความรู้ของเกษตรกร (สุนทรี ปลั่งกมล, 2558) การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา (ศุภกรณ์ ละเอียดอ่อน, 2559)

ชุมชนบ้านพิต้าซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งเคยประสบกับปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร และได้มีการดำเนินงานจนสามารถลดการใช้สารเคมีของเกษตรกรในพื้นที่ได้เป็นผลสำเร็จ ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษารูปแบบการดำเนินงานและปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนบ้านพิต้าในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เพื่อถอดบทเรียนรูปแบบการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ค้นหาบุคคล กลุ่มคน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร 2) วิเคราะห์กระบวนการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร 3) ประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร และ 4) อธิบายปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้แก่ชุมชนอื่น เพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการถอดบทเรียนรูปแบบการดำเนินงานของชุมชนบ้านพิต้าซึ่งเป็นพื้นที่ในหุบเขามีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ดังภาพที่ 1 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และในอดีตประสบปัญหาเกษตรกรรมในพื้นที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวนมาก แต่ปัจจุบันชุมชนสามารถลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรได้สำเร็จ การถอดบทเรียนรูปแบบการดำเนินงานของชุมชนบ้านพิต้าในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรครั้งนี้ ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบ (System theory) ของ Bertalanffy (1920) เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบเครื่องมือเพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานของชุมชนบ้านพิต้าใน 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ และ 3) ผลลัพธ์ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดย 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การสนทนากลุ่ม 3) การสังเกตและบันทึกภาคสนาม และ 4) การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้และสัมผัสสารเคมีทางการเกษตร ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน จำนวน 22 คน 2) นักเรียนในพื้นที่บ้านพิต้า จำนวน 20 คน 3) เยาวชนในพื้นที่บ้านพิต้า จำนวน 10 คน 4) ประชาชนในพื้นที่บ้านพิต้า จำนวน 20 คน และ 5) ตัวแทนจากองค์กรภาคีที่ร่วมสนับสนุนโครงการ จำนวน 7 คนจากองค์กรต่างๆ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลกรุงชิง มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ โรงเรียนบ้านพิต้า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านนบ พัฒนาชุมชนอำเภอ สหกรณ์การเกษตร และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนนบพิต้า

การเข้าถึงแหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยแนะนำตัว ทำความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล สังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนจนได้รับความไว้วางใจ บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ได้รับรู้ จากนั้นจึงเริ่มตั้งคำถามที่ต้องการศึกษา สังเกต และศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากข้อเสนอโครงการ เอกสาร รายงานในระบบฐานข้อมูลออนไลน์ ประกอบกับการบอกเล่าจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นข้อมูลที่หลากหลาย ช่วยให้สามารถทำความเข้าใจและตีความหมายได้อย่างลึกซึ้ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยนี้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบของ Bertalanffy (1920) เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบเครื่องมือ

ภาพที่ 1 บริบทของชุมชนบ้านพิต้า ตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตา จังหวัดนครศรีธรรมราช

และแนวทางในการถอดบทเรียนรูปแบบการดำเนินงานของชุมชนบ้านพิต้า ในการดำเนินงานลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ซึ่งเครื่องมือประกอบด้วย

1) **ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย** เป็นเครื่องมือหลักในการใช้เครื่องมือ มีการเตรียมตัวผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยดังนี้

1.1) **ศึกษาความรู้เชิงวิชาการ** โดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สารเคมีทางการเกษตร สภาพผู้นำ และรูปแบบการดำเนินงานของชุมชน รวมถึงแนวคิดวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือและแนวคำถามต่างๆ เพื่อให้มีความครอบคลุมในประเด็นที่จะศึกษามากที่สุด

1.2) **เตรียมความรู้ต่างๆ** เกี่ยวกับเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเตรียมทำงานภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ตลอดจนเทคนิคการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งวิธีการเขียนรายงาน เพื่อจะได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและลึกซึ้ง

2) **แนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก** สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล

3) **แนวทางการสนทนากลุ่ม** ตามประเด็นที่วิเคราะห์ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย 1) บุคคล กลุ่มคน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร 2) กระบวนการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร 3) ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร และ 4) ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร

4) **แบบบันทึกภาคสนาม** ใช้บันทึกประเด็นหลัก และรายละเอียดของข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม เพื่อให้เห็นเรื่องราวการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรของชุมชนบ้านพิต้า จังหวัดนครศรีธรรมราช

5) **แนวทางการศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง** เช่น โครงการชุมชนน่าอยู่บ้านพิต้า หมู่ที่ 3 ตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ข้อมูลสถานการณ์สุขภาพของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพิต้า และข้อมูลชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านพิต้า ข้อมูลด้านทุนและศักยภาพของชุมชน แกนนำในชุมชน สภาพปัญหาของชุมชน

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1) **การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ** เพื่อศึกษาพฤติกรรม การมีส่วนร่วมในโครงการ และรูปแบบการดำเนินงานของแกนนำชุมชน นักเรียน เยาวชน ประชาชนในพื้นที่บ้านพิต้า และตัวแทนจากองค์กรภาคี

2) **การสัมภาษณ์เชิงลึก** และการสนทนากลุ่มทั้งจากทีมแกนนำ นักเรียน เยาวชน ประชาชน และตัวแทนจากองค์กรภาคีภายนอก

2.1) **การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)** จากทีมแกนนำ นักเรียน เยาวชน ประชาชน และตัวแทนจากองค์กรภาคีภายนอก 1) ทีมแกนนำ จำนวน 22 คน 2) นักเรียนโรงเรียนบ้านนบ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 10 คน 3) เยาวชนในชุมชนบ้านพิต้า จำนวน 10 คน 4) ประชาชนในชุมชนบ้านพิต้า จำนวน 10 คน และ 5) ตัวแทนจากองค์กรภาคีภายนอก จำนวน 7 คน

2.2) **การสนทนากลุ่ม (Focus group interview)** โดยผู้วิจัยได้มีการจัดสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มแกนนำ ประชาชนชุมชนบ้านพิต้า และตัวแทนจากองค์กรภาคีภายนอก จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1 ประกอบด้วยกลุ่มแกนนำ จำนวน 5 คน ประชาชนชุมชนบ้านพิต้า จำนวน 5 คน และตัวแทนจากองค์กรภาคีภายนอก จำนวน 3 คน รวม 13 คน และครั้งที่ 2 ประกอบด้วย กลุ่มแกนนำ จำนวน 5 คน ประชาชนชุมชนบ้านพิต้า จำนวน 5 คน และตัวแทนจากองค์กรภาคีภายนอกจำนวน 4 คน รวม 14 คน และ 2) กลุ่มนักเรียนโรงเรียนบ้านนบจำนวน 10 คน และเยาวชนในชุมชนบ้านพิต้า จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 15 คน

3) **การศึกษาเอกสาร** รายงาน ระบบฐานข้อมูลออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง

4) **การบันทึกข้อมูลภาคสนาม** โดยผู้วิจัยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลบันทึกเทป เพื่อจัดการข้อมูลให้ครอบคลุม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของ Miles & Huberman (1994) โดยอ่านข้อมูลที่ได้จากการจัดเก็บ แยกแยะเพื่อให้เห็นองค์ประกอบของข้อมูลทั้งหมด จำแนกข้อมูลเป็นประเด็นหลัก ประเด็นย่อย สรุปกระบวนการ และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของงานวิจัยใช้การตรวจสอบสามเส้า เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลตามแหล่งที่มา ใช้ข้อมูลจากทีมแกนนำชุมชน นักเรียน เยาวชน ประชาชนในพื้นที่บ้านพิต้า และตัวแทนจากองค์กรภาคี และใช้การเก็บข้อมูลหลากหลายวิธี

จริยธรรมการวิจัย

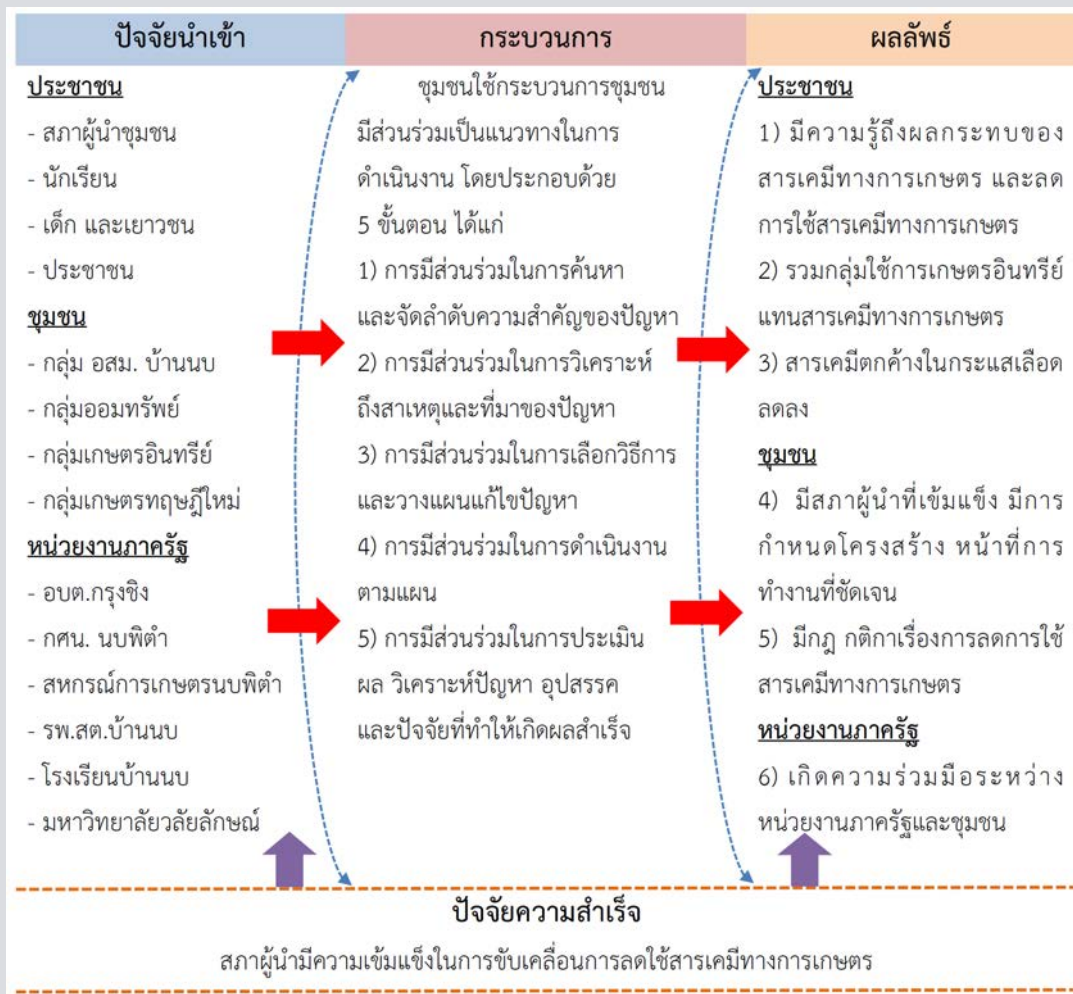
ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เลขที่ WUEC-18-031-01 วันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2561

ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าผลการดำเนินงาน และถอดบทเรียนการดำเนินงานเรื่อง “รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร: ชุมชนบ้านพิต้า นครศรีธรรมราช” มีระยะเวลาการดำเนินการวิจัยตั้งแต่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2560 – 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 มีรายละเอียดการดำเนินงานดังภาพที่ 2

จากภาพที่ 2 พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กระบวนการที่ทำให้มีการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของชุมชน และปัจจัยความสำเร็จ มีรายละเอียดดังนี้

1) **บุคคล กลุ่มคน องค์กร และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของชุมชน** พบว่ามีกลุ่มบุคคล กลุ่มองค์กร และหน่วยงานหลายภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน ประกอบด้วย 1) กลุ่มบุคคล ได้แก่ ผู้นำชุมชน (ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มปุ๋ยธรรมชาติ กลุ่มสวนสมรม กลุ่มข้าราชการครูบำนาญ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มกองทุนแม่ของแผ่นดิน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนบ กลุ่มแปรรูปกล้วย) นักเรียนโรงเรียนบ้านนบ เยาวชน และประชาชนบ้านพิต้า 2) กลุ่มองค์กรในชุมชน ได้แก่ สมาชิกของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านพิต้า กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มเกษตร

ภาพที่ 2 รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดใช้สารเคมีทางการเกษตร

ทฤษฎีใหม่ และ 3) หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลกรุงชิง การศึกษานอกโรงเรียนนบพิตำ สหกรณ์การเกษตรนบพิตำ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านนบ โรงเรียนบ้านนบ และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

โดยกลุ่มบุคคล กลุ่มองค์กร และหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมใน 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ค้นหาปัญหาชุมชน 2) วิเคราะห์สาเหตุและที่มาของปัญหา 3) เลือกวิธีการและวางแผนแก้ไขปัญหา 4) ร่วมดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญห และ 5) ประเมินผลโครงการ และวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงาน

2) กระบวนการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร พบว่าชุมชนใช้กระบวนการชุมชนมีส่วนร่วมประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

สมาชิกของชุมชน ได้แก่ กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ กลุ่มอาชีพเกษตรอินทรีย์ กลุ่มกล้วยไข่ กลุ่มแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กและเยาวชน และประชาชนผู้สนใจได้ร่วมกันจัดเวทีประชาคมเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหา โดยใช้แผนที่ความคิด (Mind map) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อระบุและค้นหาปัญหาในชุมชน โดยผู้เข้าร่วมกระบวนการเริ่มด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นปัญหาในแต่ละด้าน ได้แก่

1) ด้านเศรษฐกิจ พบว่าไม่มีการรวมกลุ่มของผู้ผลิต ไม่มีการจัดการผลผลิต เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรอง ประชาชนไม่ปลูกผักกินเอง มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรโดยเฉพาะสารเคมีป้องกันกำจัดวัชพืช โรคพืช และแมลงศัตรูพืช เกษตรกรต้องใช้เงินจำนวนมากเพื่อซื้อปัจจัยการผลิตทั้งปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตร ทำให้รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย ก่อให้เกิดภาระหนี้สินและเกิดปัญหาความยากจน

2) ด้านสังคม พบว่ามีปัญหาด้านการใช้สารเสพติดในกลุ่มวัยรุ่น เกษตรกรขาดความรู้และความรับผิดชอบในการใช้สารเคมี คนในชุมชนมีค่านิยมเปลี่ยนไป ไม่พึงพาอาศัยกัน มุ่งหารายได้เป็นหลัก ทำให้เกิดความขัดแย้ง เด็กในชุมชนทำงานไม่เป็น

3) ด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพื้นที่บ้านพิตำมีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก และมีการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดวัชพืช จึงทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งมีชีวิต สัตว์น้ำลดลง เกิดขยะอันตรายจากภาชนะบรรจุ

4) ด้านสุขภาพ พบว่ามีอาการเจ็บป่วยจากการใช้สารเคมีมากขึ้น โดยเฉพาะการปนเปื้อนในเลือดและมีการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง ได้แก่ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และวิตกกังวล

เมื่อนำประเด็นปัญหามาจัดลำดับความสำคัญของปัญหาพบว่าชุมชนให้ความสำคัญกับปัญหารายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย เกษตรกรขาดความรู้ความรับผิดชอบในการใช้สารเคมี สารเคมีตกค้างในอาหารและไม่ใช้สารอินทรีย์ทางการเกษตร ผลการให้คะแนนออกมา 16 คะแนนเท่ากัน จึงให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการคำนึงถึงความยากง่ายในการแก้ไขปัญหา (ทำแล้วมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง) และการร่วมมือของชุมชน (ทำแล้วจะก่อให้เกิดความยั่งยืนของกิจกรรม) พบว่าปัญหาสารเคมีตกค้างในอาหารและปัญหาการใช้สารอินทรีย์ทางการเกษตรมีคะแนน 16 เท่ากัน เมื่อร่วมกันวิเคราะห์พบว่าทั้งสองปัญหามีสาเหตุร่วมกัน จึงได้รวมทั้งสองปัญหาเข้าด้วยกันเป็น “ปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร” อันเป็นปัญหาที่ชุมชนเห็นว่าควรริบดำเนินการแก้ไข

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา

ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์และค้นหาสาเหตุของการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ สามารถจำแนกสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชนได้ดังนี้

1) สาเหตุที่เกิดจากคน คือ เกษตรกรร้อยละ 67.82 ไม่มีความรู้เรื่องการใช้สารเคมีที่ถูกต้อง ทั้งในส่วนของความรู้ วิธีการใช้และวิธีการกำจัดภาชนะบรรจุสารเคมี ขาดความรับผิดชอบในการใช้สารเคมี ใช้สารเคมีโดยไม่ใส่ใจต่อผลกระทบที่จะเกิดกับเพื่อนบ้าน บางรายพ่นยาในสวนพุ่มกระจายเข้าบ้านคนอื่น หรือเป็นละอองกระจายตามถนนในหมู่บ้าน การไม่ใช้สารอินทรีย์เพราะเชื่อว่าการใช้สารเคมีจะให้ผลผลิตมากกว่าและเร็วกว่า สารเคมีใช้ง่ายไม่ยุ่งยากเหมือนกับปุ๋ยชีวภาพ ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า *“ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตรใช้ง่าย หาซื้อได้ง่าย เครื่องมือก็มีพร้อมอยู่แล้ว ไม่ต้องเสียเวลาทำ การซื้อปุ๋ยหรือสารเคมีก็สะดวก คิดได้ รวบรวมเงินตอนขายของได้ที่เดียว จึงทำให้ไม่ค่อยมีคนทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้กัน มีแค่ 10-15 ครอบครัวทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง”* นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่เน้นทำการเกษตรเพื่อขาย ดังคำบอกเล่าของชาวบ้าน *“ชาวสวนผลไม้และคนปลูกผักที่นี่เขาแบ่งทำการเกษตรออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่ทำไว้ขายเขาจะใช้สารเคมีกันอย่างเต็มที่ และส่วนที่ไว้กินเองเขาจะไม่ใช้สารเคมี”*

2) สาเหตุที่เกิดจากกลไก พบว่าในชุมชนไม่มีการส่งเสริมด้านการเกษตรอินทรีย์ ไม่มีหน่วยงานในพื้นที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้เกี่ยวกับระบบเกษตรชีวภาพ ชาวบ้านรับรู้เฉพาะเรื่องสารเคมีทางการเกษตร ทั้งทางสื่อโฆษณาและป้ายประชาสัมพันธ์ หรือได้รับคำแนะนำและเชิญชวนจากเพื่อนบ้านหรือนายหน้าขายสารเคมีทางการเกษตร ประกอบกับร้านค้าในพื้นที่มักจะมีโปรโมชั่นเกี่ยวกับการซื้อสารเคมี ได้แก่ การจัดเลี้ยงขอบคุณและแจกรางวัลให้กับผู้ซื้อสารเคมีในหมู่บ้านทุกปี แม้ค่าที่เข้ามา

รับซื้อผลผลิตจะรับซื้อเฉพาะผลผลิตที่ไม่มีตำหนิ ผลผลิตที่ใช้สารเคมีทางการเกษตรขายได้ราคาสูงกว่าที่ไม่ใช้สารเคมีทางการเกษตร แหล่งซื้อผักที่สะดวกในหมู่บ้านคือร้านขายผักที่นำผลผลิตมาจากพื้นที่อื่น ดังคำบอกเล่าที่ว่า *“ชาวบ้านไม่กินผักที่ปลูกจากในพื้นที่ เพราะเห็นเขาใช้สารเคมี แต่จริงแล้วผักที่นำมาขายในชุมชนก็คือผักในชุมชนที่ขายให้พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าคนกลางซื้อผักจากชุมชนแล้วเอาไปขายที่ตลาดหัวอิฐ (ตลาดค้าส่งผักและผลไม้) แล้วแม่ค้าในชุมชนก็ไปซื้อผักจากตลาดหัวอิฐมาขายคนในหมู่บ้าน”*

3) สาเหตุที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม ในช่วงที่ฝนตกหนักทำให้เกิดโรคพืช เช่น เชื้อรา หรือฝนแล้งติดต่อกันนานๆ ทำให้เกิดศัตรูพืช หนอนเพลี้ยเข้าทำลายทำให้พืชตายหรือเสียหาย เกษตรกรจึงคิดว่าจำเป็นต้องใช้สารเคมีเข้ามาช่วย และจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรเป็นเวลานานๆ ทำให้โรคพืชและแมลงศัตรูพืชดื้อยา เกษตรกรจึงต้องเพิ่มความเข้มข้นของสารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช และต้องฉีดสารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืชบ่อยขึ้นดังคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า *“เมื่อก่อนการใช้สารเคมีนานๆ ครั้งก็สามารถกำจัดโรคพืชและศัตรูพืชได้ แต่เดี๋ยวนี้ศัตรูพืชมาเร็วมากจากที่ต้องฉีดพ่นทุก 20 วันเป็นทุก 15 วัน บางครั้งฉีดไปแล้วศัตรูพืชไม่ตายก็ต้องเพิ่มปริมาณยาขึ้นจากเดิมจึงจะได้ผล”* และสาเหตุจากดินเสื่อมคุณภาพ ปลูกพืชไม่ขึ้น พืชไม่งาม สัตว์หน้าดินที่ช่วยพรวนดินลดลงทำให้ต้องใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้นและบ่อยขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนแก้ไขปัญหา

เมื่อทราบสาเหตุของการเกิดปัญหา ชุมชนได้ร่วมหาแนวทางโดยเริ่มจากการวิเคราะห์ทุนและศักยภาพของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านพิตามีทุนและศักยภาพดังนี้

1) ทุนด้านคน ประชาชนในหมู่บ้านมีความเป็นอยู่ใกล้ชิดแบบเครือญาติพึ่งพาอาศัยกัน มีแกนนำชุมชนที่เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในหมู่บ้านที่หลากหลาย มีประสบการณ์ ทั้งผู้นำโดยตำแหน่งคือผู้ใหญ่บ้านที่สนับสนุนกิจกรรมของหมู่บ้านมาโดยตลอด และกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ได้แก่ ประธานกลุ่มกล้วยบ้านพิตา รวมถึงปราชญ์ชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ ปราชญ์ด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ และปราชญ์ด้านการแปรรูปกล้วย

2) ทุนที่เกิดจากการรวมกลุ่ม มีการรวมกลุ่มที่หลากหลายในชุมชน ซึ่งมีระบบการบริหารจัดการที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาการลดการใช้สารเคมีในเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มผลไม้ กลุ่มแปรรูปผลไม้ทางการเกษตร กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มปลูกพืชสมุนไพร เป็นต้น

3) ทุนด้านองค์กรและหน่วยงาน บ้านพิตามีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ให้การสนับสนุนการทำกิจกรรมของหมู่บ้านเป็นประจำ คือ โรงเรียนบ้านพิตา สำนักงาน

อุทยานแห่งชาติเขาลง สหกรณ์การเกษตรรณพิตา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

4) ทุนเดิมด้านการจัดการ บ้านพิตามีการจัดทำแผนชุมชนร่วมกับประชาชนในพื้นที่ และร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมาอย่างต่อเนื่องโดยเน้นการใช้ทุนและศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรม ก่อให้เกิดโครงการต่างๆ เช่น โครงการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โครงการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ซึ่งผลจากการร่วมมือกันของประชาชนในชุมชนทำให้เกิดกลุ่มกิจกรรมและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากผลการวิเคราะห์ทุนและศักยภาพของชุมชนพบว่าบ้านพิตามีจุดแข็งด้านแกนนำที่มีศักยภาพ มีการบริหารจัดการเดิมที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร และได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในการสนับสนุนการทำกิจกรรมของหมู่บ้าน ดังนั้นชุมชนจึงมีมติจากประชาคมว่าในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร จำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาความสามารถให้กับสภาผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความรู้และทักษะในการใช้สารอินทรีย์ที่มีอยู่ในชุมชนทดแทนการใช้สารเคมีทางการเกษตร จึงได้นำมาสู่การวางแผนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรของประชาชนใน 2 ระยะ ประกอบด้วย ระยะที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับสภาผู้นำให้สามารถจัดการตนเองได้ และ ระยะที่ 2 สภาผู้นำขับเคลื่อนการลดใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับสภาผู้นำให้สามารถจัดการตนเองได้

ทุนเดิม

1) ชุมชนมีแกนนำที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่หลากหลาย

2) การบริหารจัดการเดิมส่งเสริมการแก้ปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร

3) ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เป็นประจำ

กิจกรรม

1) สรรหาสมาชิกสภาชุมชนเพิ่มเติมที่มีความหลากหลายมากขึ้นโดยเลือกจากกลุ่มผู้นำอาชีพ ปราชญ์ชุมชนด้านต่างๆ

2) จัดประชุมเพื่อกำหนดโครงสร้างหน้าที่รับผิดชอบของสภาผู้นำ

3) สภาผู้นำชุมชนร่วมกันกำหนดกติกาชุมชน เรื่องการใช้สารเคมีทางการเกษตร ได้แก่ ส่งเสริมให้ประชาชนทำเกษตร

อินทรีย์ ลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร การรับผิดชอบจัดเก็บ ภาชนะบรรจุสารเคมีทางการเกษตรให้เรียบร้อย และนำภาชนะไป เข้าสู่ที่ประชุมหมู่บ้าน

4) อบรมความรู้และทักษะผู้นำด้านการทำปุ๋ยอินทรีย์ และ ผู้นำสามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชนได้โดยพัฒนา องค์ความรู้และทักษะจากวิทยากรจากองค์ภาคีเครือข่ายและ ผู้นำจากกลุ่มต่างๆ

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1) มีสภาผู้นำชุมชน ที่ประกอบด้วยผู้นำที่มาจากกลุ่มที่ หลากหลาย

2) สภาผู้นำชุมชนกำหนดบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อน การลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร

3) มีกฎกติกาชุมชนเรื่องการลดการใช้สารเคมีทางการ เกษตร

4) สภาผู้นำมีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดความรู้แก่ ชุมชนในการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร

ระยะที่ 2 สภาผู้นำขับเคลื่อนการลดใช้สารเคมีทาง การเกษตรในชุมชน

ทุนเดิม

1) ชุมชนมีการทำแผนพัฒนาชุมชนร่วมกับประชาชนใน พื้นที่ และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

2) มีรูปแบบการจัดการเดิมของชุมชนที่เอื้อต่อการแก้ไข ปัญหาลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร

3) หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ให้การ สนับสนุนการทำกิจกรรมของชุมชนเป็นประจำ

4) สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือกับการทำกิจกรรม ของชุมชน

กิจกรรม

1) สภาผู้นำจัดอบรมให้ความรู้เรื่องผลกระทบของสารเคมี ทางทางการเกษตรและแนวทางการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรใน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเด็ก เยาวชน และประชาชนที่สนใจ

2) สภาผู้นำจัดเวทีประชาคมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้า ร่วมโครงการเสนอกิจกรรมการดำเนินงานในการลดใช้สารเคมี และ เชิญภาคีเครือข่ายทั้งภายนอกและภายในเข้าร่วมดำเนินกิจกรรม ที่ส่งเสริมการลดการใช้สารเคมีในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) การปลูกพืช ผสมผสานปลอดสารเคมี 2) การปลูกพืชแซมในแปลงพืชหลัก 3) การทำสมุนไพรรักษาพืช และ 4) การทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยน้ำจากการ ใช้ไส้เดือนดินย่อยสลาย

3) ประชาชนร่วมกันทำแปลงสาธิตปลูกพืชแซม และพืช ผสมผสานปลอดสารเคมี กลุ่มสมุนไพรรักษาพืช และกลุ่มทำปุ๋ยหมัก และปุ๋ยน้ำจากการใช้ไส้เดือนดินย่อยสลาย

4) ตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักและผลไม้ของชุมชนก่อน และหลังการทำโครงการ

5) ตรวจสอบสารเคมีตกค้างในเลือดของเกษตรกรในชุมชน ก่อนและหลังการทำโครงการ

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

1) ประชาชนมีความรู้ด้านผลกระทบและแนวทางการลด การใช้สารเคมีทางการเกษตร

2) มีการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนใช้เกษตรอินทรีย์ ทดแทนสารเคมีทางการเกษตร จำนวน 4 กลุ่ม คือ กลุ่มปลูกพืชแบบ ผสมผสาน กลุ่มปลูกพืชแซมในแปลงพืชหลัก กลุ่มทำสมุนไพรรักษา และ ปุ๋ยจากไส้เดือน และกลุ่มทำสมุนไพรรักษาพืช

3) ตรวจพบการใช้สารเคมีทางการเกษตรในผักและ ผลไม้ลดลง

4) ประชาชนมีสารเคมีทางการเกษตรตกค้างในเลือด ลดลง

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานตามแผนแบ่งออก เป็น 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับสภาผู้นำชุมชนให้ สามารถจัดการตนเองได้

ในระยะนี้มีการดำเนินงานดังนี้ คือ 1) สรรหาสมาชิก สภาผู้นำที่มีความหลากหลาย 2) จัดทำโครงสร้างหน้าที่ของสภา ผู้นำ 3) ร่วมกันกำหนดกฎ กติกาการใช้สารเคมีทางการเกษตร ในชุมชน และ 4) อบรมความรู้และทักษะแก่สภาผู้นำชุมชน โดย ชุมชนดำเนินกิจกรรมระหว่างวันที่ 1 มิถุนายน – 1 ธันวาคม พ.ศ. 2560 ณ ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 3 ตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัด นครศรีธรรมราช ดังภาพที่ 3

ระยะที่ 2 สภาผู้นำขับเคลื่อนการลดใช้สารเคมีทาง การเกษตร

ในระยะนี้สภาผู้นำได้มีการดำเนินกิจกรรมดังนี้คือ 1) ตรวจ วัดระดับสารเคมีตกค้างในเลือดก่อน-หลังการดำเนินโครงการ 2) ตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักและผลไม้ก่อน-หลังดำเนินโครงการ 3) รวมกลุ่มการทำเกษตรอินทรีย์ และจัดทำแปลงสาธิต จำนวน 4 กลุ่ม โดยชุมชนดำเนินกิจกรรมระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2560 – 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 ณ ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 3 ตำบล กรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังภาพที่ 4

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่ทำให้เกิดผลสำเร็จ

ประชาชนในชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินกิจกรรม โครงการ วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยที่ทำให้เกิดผลสำเร็จ โดยแบ่งผลการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ ซึ่งมีรายละเอียดใน แต่ละระยะดังนี้

สรรหาสมาชิกสภาผู้นำที่มีความหลากหลาย

จัดทำโครงสร้างหน้าที่ของสภาผู้นำ

กำหนดกฎ กติกา เรื่องการใช้สารเคมีทางการเกษตร

อบรมความรู้และทักษะของสภาผู้นำ

ภาพที่ 3 การดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับสภาผู้นำชุมชน ระหว่าง 1 มิถุนายน – 1 ธันวาคม พ.ศ. 2560 ณ ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 3 ตำบลกรู่งชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระยะที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับสภาผู้นำชุมชนให้สามารถจัดการตนเองได้

ผลการดำเนินงาน

- 1) มีสภาผู้นำเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 30 คน โดยสมาชิกของสภาผู้นำเกิดจากการรวมกลุ่มของผู้นำโดยตำแหน่งและผู้นำตามธรรมชาติที่มีความรู้ ความสามารถที่หลากหลาย
- 2) มีโครงสร้าง หน้าที่ ความรับผิดชอบของสภาผู้นำในการดำเนินการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรชัดเจน และเกิดข้อบังคับ กติกาชุมชนเรื่องการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่เป็นรูปธรรม

3) สภาผู้นำมีความรู้และทักษะในการทำเกษตรอินทรีย์ และมีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชน

ปัญหา อุปสรรค

- 1) สมาชิกของสภาผู้นำบางตำแหน่งต้องอาศัยความรู้ด้านเทคโนโลยีซึ่งบางท่านมีข้อจำกัด มีแนวทางการแก้ไขโดยคัดเลือกคน

รุ่นใหม่เข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้นำมากขึ้น

- 2) สมาชิกสภาผู้นำยังขาดความรู้และทักษะ เช่น การทำปุ๋ยแห้งและปุ๋ยน้ำจากการใช้ไส้เดือนดินย่อยสลาย การตรวจสอบสารเคมีตกค้างในเลือด แก้ไขโดยการประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

ปัจจัยความสำเร็จ

- 1) ชุมชนบ้านพิตามีจุดแข็งเรื่องผู้นำชุมชนทั้งผู้นำโดยตำแหน่งและผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสมาชิกในชุมชน
- 2) การแบ่งหน้าที่ของสภาผู้นำมาจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและคัดเลือก ทำให้สมาชิกของสภาผู้นำเป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชน
- 3) ข้อบังคับ กติกาได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนในการปฏิบัติเนื่องจากได้นำเข้าสู่เวทีประชาคม
- 4) ชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรอินทรีย์ การเกษตร

ตรวจสอบสารเคมีตกค้างในกระแสดเสือด

ตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักและผลไม้

การทำสมุนไพรล้างพิษ

แปลงสาธิตปลูกพืชผสมผสาน

แปลงสาธิตการปลูกพืชแซม

ภาพที่ 4 การดำเนินงานของสภาผู้นำในการขับเคลื่อนการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร ระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2560 – 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 ณ ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 3 ตำบลกรุงชิง อำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทฤษฎีใหม่ สามารถนำทุนที่มีอยู่มาช่วยเสริมศักยภาพให้แก่สภาผู้นำคนอื่น ๆ และชุมชนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคีทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ระยะที่ 2 เพื่อให้สภาผู้นำขับเคลื่อนการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ของประชาชนในชุมชน

ผลการดำเนินงาน

1) ผลการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในเลือดของประชาชนมีจำนวนลดลง ก่อนเข้าร่วมโครงการเกษตรกรร้อยละ 21.51 อยู่ในระดับไม่ปลอดภัย ร้อยละ 73.42 อยู่ในระดับเสี่ยง และหลังเข้าร่วมโครงการเกษตรกรร้อยละ 6.73 อยู่ในระดับไม่ปลอดภัย ร้อยละ 37.5 อยู่ในระดับเสี่ยง

2) ผลการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักลดลง ก่อนดำเนินการได้ทำการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผักจำนวน 28 ชนิด ไม่พบสารเคมีตกค้าง 14 ชนิด พบสารเคมีตกค้างในระดับปลอดภัย 8 ชนิด และพบสารเคมีตกค้างในระดับไม่ปลอดภัย 6 ชนิด และหลังดำเนินการได้ทำการตรวจสอบสารเคมีตกค้างในผัก 28 ชนิด ไม่พบสารเคมีตกค้าง 24 ชนิด และพบสารเคมีตกค้างในระดับไม่ปลอดภัย จำนวน 4 ชนิด

3) เกิดการรวมกลุ่มการทำเกษตรอินทรีย์ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มปลูกพืชแบบผสมผสาน 2) กลุ่มปลูกพืชแซมในแปลงพืชหลัก 3) กลุ่มทำฮอโมินและปุ๋ยจากไส้เดือน และ 4) กลุ่มทำสมุนไพรล้างพิษ และเกิดแปลงสาธิตขึ้นในชุมชน

4) กลุ่มการจัดการศัตรูพืชชุมชนบ้านพิต้าได้รับการคัดเลือกให้ไปนำเสนอแนวทางการดำเนินงาน (Best practice) ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2560

ปัญหา อุปสรรค

1) ชุมชนยังขาดความรู้ และขาดผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการทำฮอโมินและผลิตปุ๋ยจากการเลี้ยงไส้เดือน มีแนวทางการแก้ไขโดยศึกษาเรียนรู้จากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเมืองท่าหลา อำเภอนาทาสา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ปัจจัยความสำเร็จ

1) การดำเนินกิจกรรมของสภาผู้นำเปิดโอกาสให้เกษตรกรในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร ผลกระทบของสารเคมีทางการเกษตรต่อสุขภาพ และแนวทางการแก้ไขปัญหา ส่งผลให้เกษตรกรลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร และเน้นการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น

2) ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านสภาผู้นำในการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรทฤษฎีใหม่อยู่แล้ว และการดำเนินงานมีสภาผู้นำเป็นผู้รับผิดชอบหลักโดยมีการนำทุนของชุมชนมาใช้

3) ชุมชนมีทุนด้านคน ด้านการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เมื่อได้รับการสนับสนุนจากสภาผู้นำและองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ก่อให้เกิดการร่วมมือ ทำให้การดำเนินงานมีศักยภาพ และความต่อเนื่องยิ่งขึ้น

3) ประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร พบว่าภายหลังการดำเนินการของชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับ ประกอบด้วย 1) ระดับบุคคล ได้แก่ ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบของสารเคมีทางการเกษตร มีพฤติกรรมลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร รวมกลุ่มใช้เกษตรอินทรีย์แทนสารเคมีทางการเกษตร ทำให้พบระดับสารเคมีตกค้างในกระแสเลือดลดลง 2) ชุมชน มีสภาผู้นำที่เข้มแข็ง มีการกำหนดโครงสร้าง หน้าที่การทำงาน มีกฎ กติกาเรื่องการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ชัดเจน สภาผู้นำบ้านพิต้า

ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 22 คน ซึ่งบุคคลที่เป็นสมาชิกสภาผู้นำมาจากการเสนอชื่อจากประชาชนในชุมชน โดยเลือกจากคนที่เป็นแกนนำในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนบ้านพิต้า ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้านและผู้นำกลุ่มตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำกลุ่มลัจจะอ้อมทรัพย์ กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มปุ๋ยธรรมชาติ กลุ่มสวนสมรม กลุ่มข้าราชการครูบ้านนาญ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มกองทุนแม่ของแผ่นดิน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาญ กลุ่มแปรรูปกล้วย เป็นต้น และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน และมีกฎ กติกาเรื่องการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร และ 3) หน่วยงานของรัฐ ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและชุมชน

4) ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของการดำเนินงานของชุมชนในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร พบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จเนื่องจากชุมชนบ้านพิต้ามีจุดแข็งด้านแกนนำที่มีศักยภาพ มีความสามารถที่หลากหลายเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในหมู่บ้าน การดำเนินกิจกรรมในชุมชนเกิดจากความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ได้แก่ แกนนำชุมชน เด็ก เยาวชน และประชาชน กลุ่มองค์กรทั้งในและนอกชุมชน มีระบบบริหารจัดการเดิมคือมีการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร

อภิปรายและสรุปผล

การดำเนินงานของชุมชนบ้านพิต้าเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ประสบผลสำเร็จครั้งนี้ มีหลายปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนให้ชุมชนสามารถดำเนินงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ปัจจัยนำเข้า ปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จเนื่องจากชุมชนบ้านพิต้ามีจุดแข็งด้านแกนนำที่มีศักยภาพ มีความสามารถที่หลากหลายเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในหมู่บ้าน การดำเนินกิจกรรมในชุมชนเกิดจากความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ได้แก่ แกนนำชุมชน เด็ก เยาวชน และประชาชน กลุ่มองค์กรทั้งในและนอกชุมชน มีระบบบริหารจัดการเดิมคือมีการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในการทำกิจกรรมของชุมชนเป็นประจำ ปัจจัยดังกล่าวเป็นต้นทุนสำคัญของชุมชนในการสนับสนุนให้การดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชนา ณ ระนอง (2559) ที่พบว่าเกษตรกรที่ลดการพึ่งพิงสารเคมีที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการรวมกลุ่มและ

การพัฒนากลุ่มทำเกษตรที่ลดการพึ่งพิงสารเคมี ระบบการบริหารจัดการกลุ่ม การกระจายพืชผลทางการเกษตร และการจัดการความรู้ของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ โดยสมาชิกในกลุ่มต้องมีความหลากหลาย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรที่ใช้และไม่ใช้สารเคมี และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากทั้งองค์กรภายในและภายนอก

2) กระบวนการ การดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรครั้งนี้อาศัยแนวคิด การมีส่วนร่วมของชุมชน 5 กระบวนการ ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา 3) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนแก้ไขปัญา 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน และ 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยที่ทำให้เกิดผลสำเร็จ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลยุทธ์ที่นิยมนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนโดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีในเกษตรกร เพราะนอกจากจะช่วยแก้ไขปัญาในระดับบุคคลแล้วยังช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์ศักดิ์ อ้นมอย และ พิรญา อึ้งอุตรภักดี (2559) พบว่าการที่เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการทำให้เกษตรกรมีความรู้ ทักษะและพฤติกรรมการป้องกันสุขภาพจากสารเคมีปราบศัตรูพืชเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมทำให้เกษตรกรได้แนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยกระตุ้นเตือนการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การให้ความรู้เรื่องสารเคมีกำจัดศัตรูพืชผ่านเสียงตามสาย การส่งเสริมให้ใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายที่ถูกต้อง การตรวจหาสารเคมีตกค้างในกระแสดเลือด การส่งเสริมการทำปุ๋ยชีวภาพแทนการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน

3) ผลลัพธ์ การแก้ไขปัญาการใช้สารเคมีของเกษตรกรในชุมชนบ้านพิทาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และจากที่ชุมชนมีทุนด้านผู้นำทั้งทางการและตามธรรมชาติที่เข้มแข็ง ชุมชนจึงมุ่งเน้นการสร้างสภาพผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อให้สภาพผู้นำชุมชนขับเคลื่อนการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชนโดยเปิดโอกาสให้ประชาชน นักเรียน เยาวชนและองค์กรภาคีทั้งภายในและภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งผลจากการดำเนินงานมีดังนี้

3.1) ผลต่อประชาชน จากการดำเนินโครงการทำให้ประชาชนได้รับรู้ผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร มีความรู้เรื่องช่องทางกลั่นแกล้ง สารเคมีเข้าสู่ร่างกายทางหายใจทางผิวหนัง และจากการรับประทาน มีความตระหนักถึงผลกระทบ

จากการสัมผัสสารเคมีจากการตรวจวัดระดับสารเคมีตกค้างในกระแสดเลือด เกษตรกรในพื้นที่มีการลดการใช้สารเคมีโดยหันไปทำการเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น ได้แก่ การปลูกพืชผสมผสาน และปลูกพืชแซมในแปลงพืชหลัก และผลการตรวจระดับสารเคมีในร่างกายน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจิตรา เทพภูเขียว และ สมจิต แคนสีแก้ว (2556) พบว่าภายหลังดำเนินการชาวสวนดอกไม้มิพทุติกรรมการใช้สารเคมีที่ปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ระดับสารเคมีตกค้างในร่างกายน้อยลง มีการใช้สารชีวภาพแทนการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น และงานวิจัยของ พงศ์ศักดิ์ อ้นมอย และ พิรญา อึ้งอุตรภักดี (2559) พบว่าภายหลังการดำเนินงานเกษตรกรมีความรู้ ทักษะและพฤติกรรมการป้องกันผลกระทบทางสุขภาพจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้นก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

3.2) ผลต่อชุมชน จากการนำกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมในโครงการ ทำให้ชุมชนสร้างสภาพผู้นำที่มีความเข้มแข็งและได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน เนื่องจากได้มีการสรรหาประชาชนในชุมชนที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ โดยอาจเป็นผู้นำทั้งโดยตำแหน่งและโดยธรรมชาติมาเป็นสมาชิกของสภาพผู้นำ มีการสร้างระบบการทำงานของสภาพผู้นำที่ชัดเจน มีการพัฒนาศักยภาพของสภาพผู้นำเพื่อนำความรู้ความสามารถไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชนในชุมชน มีข้อบังคับ กติกาในการใช้สารเคมีทางการเกษตรในชุมชน มีการรวมกลุ่มต่างๆ เพื่อส่งเสริมการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ได้แก่ กลุ่มปลูกพืชแซมในแปลงพืชหลัก กลุ่มปลูกพืชผสมผสาน กลุ่มทำปุ๋ยแห้งและปุ๋ยน้ำจากการใช้ไส้เดือนดินย่อยสลาย และกลุ่มสมุนไพรไล่แมลง มีการจัดบรรยายภาคชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้โดยการนำผลการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มมาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้ประชาชนที่สมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างยั่งยืน และเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนงค์ลักษณ์ เคนสุโพธิ์ และคณะ (2558) พบว่าภายหลังการดำเนินโครงการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกษตรกรในชุมชนมีการรวมกลุ่มนำร่องปลูกข้าวแบบไม่ใช้สารเคมีแปลงละ 1-2 ไร่ เกษตรกรลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชด้วยการใช้น้ำหมักชีวภาพฉีดพ่น มีการรณรงค์การกำจัดหอยเชอรี่ด้วยวิธีทางกายภาพ และจากผลการดำเนินงานทำให้เกษตรกรลดรายจ่ายในการใช้ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรที่เลิกใช้สารเคมีกำจัดหอยมีสุขภาพดี ในพื้นนามีปริมาณไส้เดือนเพิ่มขึ้นและผลผลิตดีขึ้นโดยที่เกษตรกรลงทุนน้อยลง

การนำผลวิจัยไปใช้

ข้อเสนอแนะ

รูปแบบการดำเนินงานของชุมชนบ้านพิต้าเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรครั้งนี้เกิดจากการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย ได้แก่ ภาาผู้นำชุมชน นักเรียน เยาวชน ประชาชน องค์กรในชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน โดยนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งมีภาาผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชนเป็นกลไกหลักในการดำเนินโครงการของชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จ จึงเสนอแนะให้หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องนำความรู้จากการศึกษาครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการดำเนินงาน โดยส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา 3) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนแก้ไขปัญหา 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน และ 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อลดปัญหาและผลกระทบจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้กับชุมชนเป้าหมายต่อไป ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่ หากจะนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้ควรคำนึงถึงบริบทของพื้นที่และความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน

1) ควรนำผลการศึกษาไปต่อยอดเพิ่มเติมในประเด็นผลลัพธ์จากการดำเนินงานเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เพื่อยืนยันผลลัพธ์

2) ควรศึกษารูปแบบการดำเนินงานของชุมชนเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความรู้ ความตระหนัก และทักษะในการปฏิบัติเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรให้มีความต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนของโครงการ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม สำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ที่สนับสนุนทุนวิจัย สัญญาทุนเลขที่ 60-00-0028

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมโรค. (2558). สถานการณ์ปัญหาโรคและภัยสุขภาพจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2561, จาก <http://envocc.ddc.moph.go.th/contents/view/404>.
- ครุภรณ์ ละเอียดอ่อน. (2559). การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อลดการใช้สารเคมีของเกษตรกรในเขตเทศบาลตำบลหนองตาด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 11(1), 102-124.
- พงษ์ศักดิ์ อ้นมอย และ พิรญา อึ้งอุตรภักดี. (2559). การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการป้องกันผลกระทบทางสุขภาพจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกหอมแดงในตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. *วารสารวิชาการสาธารณสุข*, 25(4), 593-603.
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครศรีธรรมราช. (2558). อัตราป่วยจากสารกำจัดศัตรูพืช เขตสุขภาพที่ 11 จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอนบพิตำ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบ. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2561, จาก <https://nrt.hdc.moph.go.th/hdc/reports/report.php?source=pformatted/format1>.
- สำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม. (2558). สถานการณ์โรคและภัยสุขภาพจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2561, จาก <http://envocc.ddc.moph.go.th/contents/view/106>.
- สุจิตรา เทพภูเขียว และ สมจิต แคนสีแก้ว. (2556). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากการปลูกดอกไม้เพื่อร้อยมาลัย. *วารสารสมาคมพยาบาลฯ สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 31(1), 79-88.
- สุนทรี ปลั่งกมล. (2558). การพัฒนาแนวทางการลดใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ตำบลหนองยาว อำเภอนมสารตามจังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร*, 10(2), 134-144.

- อนงค์ลักษณ์ เคนสุโพธิ์, ประณีต ประสาระเอ และ ชนะชัย ประทุมมั่ง. (2558). การใช้สารเคมีในการเกษตรและแนวทางการลดการใช้สารเคมีของเกษตรกรบ้านชิงแดง ตำบลเขาวไร่ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ปี 2557. *วารสารวิชาการสาธารณสุข*, 24(5), 822–832.
- อัญชนา ณ ระนอง. (2559). การเกษตรที่ลดการพึ่งพิงสารเคมี: กรณีศึกษา กลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มในจังหวัดจันทบุรีและปทุมธานี. *วารสารการจัดการภาครัฐและเอกชน*, 23(2), 93–118.
- อานัฐ ตันโช. (2550). เกษตรกรรมชาติประยุกต์. สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2561, จาก <http://www.uploadtoday.com/download/?d75a2c803081deed57a7fa0cd02d29cf>.
- Alavanja, M. C. R., Dosemeci, M., Samanic, C., Lubin, J., Lynch, C. F., Knott, C., Barker, J., Hoppin, J. A., Sandler, D. P., Coble, J., Thomas, K., & Blair, A. (2004). Pesticides and lung cancer risk in the Agricultural Health Study cohort. *American Journal of Epidemiology*, 160(9), 876–885.
- Bertalanffy, L. V. (1920). The history and status of general systems theory. *Academy of Management*, 15(4), 407–426.
- Wang, L., Wu, Y., Yin, P., Cheng, P., Liu, Y., Schwebel, D. C., Qi, J., Ning, P., Liu, J., Cheng, X., Zhou, M., & Huc, G. (2018). Poisoning deaths in China, 2006–2016. *Bulletin of the World Health Organization*, 96(5), 314–326A.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. USA: SAGE.